

CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

Bestemmingsplangebied

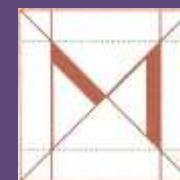
Vèèneslat en Misterweg

Gemeente Winterswijk

Onderzoek i.o.v. de gemeente Winterswijk
Mei 2014

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Opdrachtgever

Gemeente Winterswijk, afdeling VROM

Analyse en fotografie

drs. C.J.B.P. Frank

Historisch beeldmateriaal

Diverse beeldbanken en literatuur

**Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen, mei 2014,
copyright MAB Nijmegen 2014**

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank

drs. F.A.C. Haans

mw. drs. C.H.J.M. van den Broek

ing. G. Korenberg

mw. drs. M. Lemmens

Bredestraat 1, 6542 SN NIJMEGEN

tel: 024-3786742

fax:024-3792477

Info@monumentenadviesbureau.nl /Website: www.monumentenadviesbureau.nl

CULTUURHISTORISCHE ANALYSE BESTEMMINGSPLANGEBIED VÈENESLAT EN MISTERWEG GEMEENTE WINTERSWIJK

INHOUDSOPGAVE:

1 INLEIDING	5	4 QUICKSCAN CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT	31
1.1 Cultuurhistorie in de nieuwe bestemmingsplannen in Winterswijk	5	4.1 Cultuurhistorische waarden, algemene omschrijving	31
1.2 De cultuurhistorische analyse	5	4.2 Historische ruimtelijke structuren	31
1.3 Het onderzoeksgebied	6	4.3 Historische bouwkunde en objecten	32
1.4 Het doel van de analyse	6	4.4 Historische groenstructuren	34
1.5 Werkzaamheden	6	4.5 Overige artefacten	35
		4.6 Molenbiotoop Venemansmolen	35
2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED	8	5 AANBEVELINGEN	36
2.1 Ligging en begrenzing	8	5.1 Inleiding	36
2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld	8	5.2 Aanbevelingen t.a.v. de karakteristiek gebied	36
2.3 Historische structuren: wegen en verkavelingen	9	5.3 Aanbevelingen t.a.v. de hoofdstructuren	36
2.4 Historische ensembles in het plangebied	11	5.4 Bebouwing/objecten	36
2.5 Bebouwingskarakteristiek: historische bebouwing	12	5.5 Rooilijnen, erfscheidingen, groen, etc.	36
2.6 Groen- en groenstructuren	15	6 LITERATUUR / BRONNEN	37
3 HISTORISCH-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING	19	LIJST CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE BEBOUWING	38
3.1 Inleiding	19	CULTUURHISTORISCHE WAARDENKAART	
3.2 Landschap in de middeleeuwen	19	GROTE FOTO'S	
3.3 Ontginningen	21	Misterweg	4
3.4 Oude wegen	22	Oude eikenlaan bij Leeghwaterstraat	7
3.5 Ontwikkelingen in de negentiende eeuw	23	Venemansmolen	18
3.6 De vroege twintigste eeuw	26	Venemansweg	30
3.7 De Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw	27		

1 INLEIDING

1.1 Cultuurhistorie in de nieuwe bestemmingsplannen in Winterswijk

De gemeente Winterswijk werkt momenteel aan de actualisering van diverse bestemmingsplannen. Op 1 januari 2012 is artikel 3.1.6, tweede lid, onderdeel a, van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) gewijzigd. Daarmee dienen cultuurhistorische waarden uitdrukkelijk te worden meegewogen bij het vaststellen van die bestemmingsplannen.

Dit betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden.

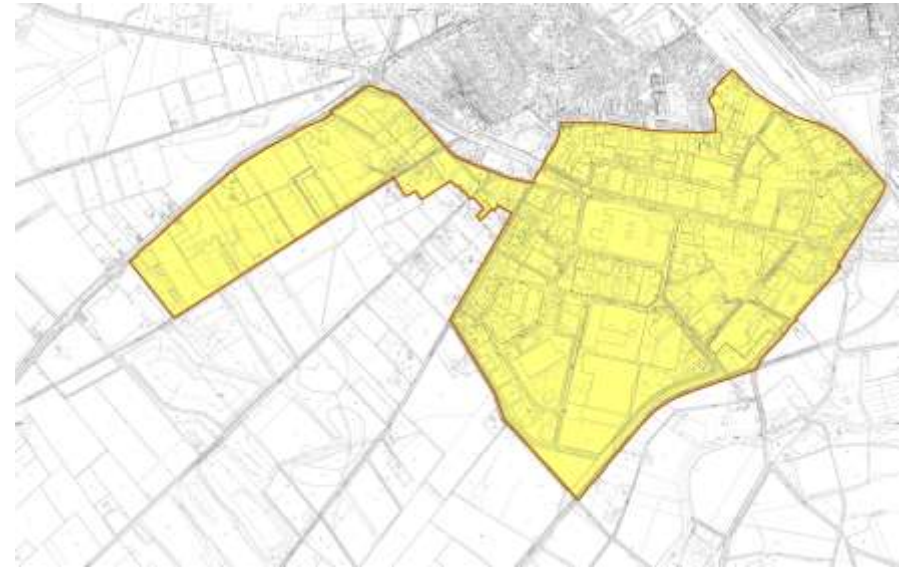
De cultuurhistorische component wordt in de analyse uitgediept. De analyse (quickscan) vertelt in het kort het verhaal van het gebied aan de hand van een aantal belangrijke ruimtelijke thema's en beschrijft de belangrijke relictten van de historische ontwikkeling, die we in het onderzoeksgebied kunnen zien. Zowel de historische relictten als het ruimtelijke en stedenbouwkundige karakter van de wijk vormen de cultuurhistorische component en dragers van het gebied.

Op dit moment wordt gewerkt aan het bestemmingsplan Vèèneslat en Misterweg, een gebied aan de zuidzijde van de bebouwde kom van Winterswijk. De voorliggende cultuurhistorische analyse geeft input vanuit cultuurhistorisch perspectief voor de bestemmingsplantekst.

1.2 De cultuurhistorische analyse

De volgende onderdelen komen in de analyse aan de orde:

- Beknopte beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkelingen van het onderzoeksgebied in hoofdlijnen;
- Beschrijving en overzicht van de aanwezige cultuurhistorische aspecten (structuren, bouwkundige objecten, ensembles, groen);
- Kwalificatie van de cultuurhistorische kwaliteit van de bebouwing (indifferent, attentiewaarde, waardevol, zeer waardevol);
- Duiding van de cultuurhistorische waarden, in woord en beeld (Cultuurhistorische kaart)
- Aanbevelingen ter behoud en versterking van de aspecten met een hoge cultuurhistorische waarde;

Bestemmingsplankaart Vèèneslat en Misterweg, Winterswijk (februari 2014).

1.3 Het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft het bestemmingsplangebied Vèèneslat en Misterweg, omvattende het bedrijvengebied langs de zuidrand van de bebouwde kom van Winterswijk, globaal gesitueerd tussen de Misterweg in het westen en de Wooldseweg in het oosten. Zie de hiernaast afgebeelde situatie.

1.4 Het doel van de analyse

Deze analyse beschrijft de cultuurhistorie in het gebied ten behoeve van het nieuwe bestemmingsplan, dat er voor wordt opgesteld. In de nieuwe bestemmingsplannen zal ook het cultuurhistorische aspect aandacht krijgen en in vergelijking met het vigerende plan worden geüpdatet.

1.5 Werkzaamheden

De gegevens voor deze analyse zijn verzameld tijdens veldwerkbezoek aan het gebied (uitgevoerd op 19 februari 2014), archiefonderzoek en studie van diverse dossiers en documentaties van de gemeente Winterswijk. Tevens is input geleverd door de heer J. Goorhuis van de vereniging “Het Museum” in Winterswijk. Dit rapport bevat de in paragraaf 1.2 opgesomde onderdelen. Alle relevante cultuurhistorische aspecten zijn weergegeven op de cultuurhistorische waardenkaart. De archeologische component maakt geen deel uit van deze analyse.

Monumenten Advies Bureau, maart-mei 2014.

Begrenzing plangebied op luchtfoto googlemaps.

2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED

2.1 Ligging en begrenzing

Het onderzoeksgebied omvat het uitgestrekte bedrijventerrein in het zuidelijke deel van de bebouwde kom van Winterswijk.

Het gebied wordt begrensd door de Paralelweg aan de noordoostzijde, de Wooldseweg en het spoor Winterswijk – Aalten aan de oostzijde, de grens met het buitengebied aan de zuidzijde, de Misterweg aan de westzijde en de Koningsweg aan de noordzijde.

2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld

Het ruimtelijke beeld van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door dat van een in de loop van de twintigste eeuw in verschillende fasen ontwikkeld bedrijventerrein in een voorheen agrarisch gebied. Uit de prestedelijke periode resteren binnen het gebied voornamelijk enkele oude wegenstructuren en een enkele boerderij en in het westelijke deel een in de negentiende eeuw ten behoeve van de baksteenfabricage herontwikkeld stuk van een vroeg negentiende-eeuwse heideontginning.

Langs de noord- en noordostrand bevinden zich in samenhang met de vroeg twintigste-eeuwse bedrijvigheid gebouwde woningen. Ook aan de Vreehorstweg bevinden zich woningen, echter van na 1990. Een deel van het reeds voor 1940 ontwikkelde industriegebied werd in de Tweede Wereldoorlog verwoest en kort daarna herbouwd. Dit is één van de redenen dat in het gebied voor zover zichtbaar geen of nauwelijks vooroorlogse industriële bebouwing behouden is gebleven. Overigens zijn verschillende complexen in het recente verleden gesloopt. Aan de west-, zuid- en oostzijde grenst het plangebied aan (voormalig) agrarisch gebied of bosgebied, wat van invloed is op het ruimtelijk beeld van dit deel van het plangebied.

Bestemmingsplangebied Vèèneslat en Misterweg: industrie en bedrijvigheid in voormalig agrarisch gebied. Boven de Venemansweg in oostelijke richting, beneden het erf boerderij Wooldseweg 58-60 vanaf de Van Leeuwenhoekweg.

2.3 Historische structuren: wegen en verkavelingen

Door en langs het plangebied lopen verschillende historische wegstructuren, die bij de latere stedelijke ontwikkelingen zijn gehandhaafd en deels nog steeds een hoofdverkeersfunctie vormen: Misterweg, Rondweg Zuid (vroeger deels de Golsweg), de Wooldseweg en de Parallelweg. Deels gaat het om structuren die al voor 1850 bestonden, deels werden ze aangelegd in de late negentiende eeuw. Uit de negentiende eeuw dateren ook de ontginningswegen evenwijdig aan de Misterweg: de Eekelerweg, de Driemarkweg en de Vreehorstweg. Ze doorsnijden het rechtlijnig ontwikkelde heideontginningsgebied ten zuidwesten van Winterswijk. De Greversweg (langs de zuidelijke plangrens), verbindt de Vreehorstweg met het oude akkergebied bij de Wooldseweg, buiten het plangebied. De weg loopt door het Molenveld en is waarschijnlijk in samenhang met de heideontginning aangelegd. Van de oudere wegen in het kamptontginningsgebied is voornamelijk (binnen het plangebied) de Koningsweg behouden gebleven. De Industrierweg ligt ter plekke van een oud spoortracé uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. De rest van het wegenpatroon dateert van na 1970.

Oude verkavelingsstructuren zijn nog zichtbaar in het gebied tussen de Misterweg en de Eekelerweg. Deze dateren uit het tweede kwart van de negentiende eeuw.

Spoorwegen

Het noordoostelijke deel van het plangebied sluit met de Parallelweg aan op het spooreplacement van Winterswijk. Het spooreplacement ligt buiten het plangebied. Binnen het gebied ligt wel het in 1936 buiten gebruik gesteld deel van het spoortracé Winterswijk – Zevenaar uit 1885. Het oude tracé is nog herkenbaar in het verloop van de sterk gebogen Industrierweg en in de Buys Ballotstraat. In de Industrierweg is het verdwenen spoor in de bestrating gevisualiseerd.

Uit het begin van de twintigste eeuw dateert het smalspoor dat werd aangelegd tussen steenfabriek De Vlijt en de leemgroeves aan de Driemarkweg. Ten zuiden van de Eekelerweg (buiten het steenfabriekterrein) is een groot deel van dit smalspoor behouden gebleven. Het is niet duidelijk of het spoor ook nog binnen de omheining van het steenfabriekcomplex aanwezig is.

Eeuwenoude wegen langs de flanken van het plangebied. Links de Wooldseweg, rechts de Misterweg.

Koningsweg in westelijke richting (links) en Venemansweg in westelijke richting (rechts), oude wegen binnen het vroegere kamptontginningsgebied.

De Eekelerweg en de Driemarkweg in noordoostelijke richting. Typische rechtlijnige structuren in het heideontginningsgebied.

Restanten oude verkavelingsstructuren

Voornameijk in het westelijke deel van het plangebied (onderdeel van het heideontginningsgebied) zijn relictten van oude verkavelingsstructuren bewaard gebleven. Het betreft veelal door hoog opgaand groen gemarkeerde perceelsgrenzen, die we terugvinden op de oude kaarten van het gebied. Meer naar het oosten zijn de meeste verkavelingsstructuren bij de aanleg van de bedrijventerrein vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw verloren gegaan. Binnen de lintbebouwingsstructuren langs Parallelweg en Wooldseweg zijn de perceelsgrenzen van relatief recente datum (vanaf circa 1900).

Links de Industrierweg ter plekke van het GOLS-spoortracé; rechts het smalspoor van steenfabriek De Vlijt, bewaard gebleven in het bsogebied ten zuiden van de Eekelerweg.

Restant van oude perceelsgrens tussen Misterweg en Eekelerweg, gemarkeerd door houtwal met twee oude eiken.

Restant oude perceelsgrens oostelijk van het pand Misterweg 167, gemarkeerd door enkele oude eiken.

2.4 Historische ensembles in het plangebied

In het plangebied kunnen vier hoofdtijdslagen worden onderscheiden:

- Prestedelijke fase: agrarisch gebied met boerderijen (voor 1850) in een kamponginningslandschap en een jonge heideontginning.
- Eerste fase industrialisering: baksteenfabrikage in het landelijk gebied.
- Expansie Winterswijk, met aanleg spoor, bebouwing langs oude linten, eerste industrie aansluitend op de kern (vanaf eind negentiende eeuw).
- Nieuw bedrijventerrein (vanaf laatste kwart twintigste eeuw)

Uit de tweede tijdslaag is een historisch ensemble behouden gebleven:

1. Het betreft het door recente ontwikkelingen niet meer erg samenhangend ensemble van de historische pannen- en steenfabriek De Vlijt tussen Misterweg en Eekelerweg. Hier bevindt zich een overigens volledig gemoderniseerde steenfabriek, geplaatst in een terrein, waarin sporen van de leemwinning herkenbaar zijn gebleven, een fabrikantenwoning met bomenlaan en enkele dienstwoningen. Het ensemble zet zich naar het zuiden (buiten het plangebied!) voort in het leemwinningsgebied aan de Driemarkweg. Hier ligt ook een historisch bedrijfsspoor. Aan de noordkant van de Misterweg bevinden zich diverse dienst- en arbeiderswoningen

Uit de derde tijdslaag zijn in het gebied de volgende samenhangende historische ensembles behouden gebleven:

2. Het bebouwingslint langs de Parallelweg – Wooldseweg – Golsweg, met een mix van vrijstaande en geschakelde (arbeiderswoningen), merendeels uit de periode late negentiende eeuw – 1940. De samenhang zit hem in de korrelgrootte, de oriëntatie op de genoemde structuren, de gemeenschappelijke typologie (kleine, soms geschakelde woningen voor de arbeiders- of lagere middenstandsklasse) en de relatief hoge mate van gaafheid. Bijzonder element in het lint is het café Parallelweg 64-66.
3. Een tweede historisch ensemble bevindt zich aan de kort na de Tweede Wereldoorlog ter plekke van de opgeheven GOLS-spoorlijn aangelegde Industrierweg. Het betreft een ensemble industriële gebouwen, waarvan het oudste het in 1949 gebouwde complex van de Stichting Industrieloodsen is, een markante reeks van aaneengesloten industriehallen met ronde asfaltdaken. Aansluitend bevinden zich nog twee karakteristieke naoorlogse bedrijfsgebouwen, waaronder dat van de timmerfabriek van H.J. Slotboom.

De ensembles staan aangegeven op de waardenkaart.

Ensemble 1: Entourage steenfabriek De Vlijt

Ensemble 2: historische lintbebouwing langs de Wooldseweg en Parallelweg.

Ensemble 3: vroegnaoorlogs industriecomplex omgeving Industrierweg - Parallelweg

2.5 Bebouwingskarakteristiek: historische bebouwing

De historische bebouwing (of de relictten daarvan) laat zich grofweg in drie hoofdkarakteristieken indelen:

1. Agrarische bebouwing uit de prestedelijke fase.
2. Woonhuisbebouwing langs de oude linten.
3. Industriële bebouwing langs de oude linten en in het na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde industriegebied.

Agrarische bebouwing

Verspreid in het gebied bevinden zich relictten van de vroegere agrarische bebouwing. Door de herontwikkeling van het plangebied tot bedrijventerrein is de samenhang tussen deze relictten onderling en in relatie tot het omliggende agrarische (voormalige) landschap sterk vervaagd of verdwenen. Meest in het oog springend relict van de agrarische geschiedenis van het gebied is de T-boerderij Wooldseweg 58-60. De boerderij heeft een hallehuisvormige deel en een dwars geplaatst voorhuis uit circa 1900. Uit dezelfde periode dateert het hallehuisboerderijtje aan de Eekelerweg. Aan de Koningsweg 44 bevindt zich een uit circa 1900 daterende boerenwoning, oorspronkelijk waarschijnlijk met een stal aan de achterzijde. Van het zelfde type, maar dan uit 1930, is het pand Venemansweg 14. Het betreft in alle gevallen kleinschalige traditionele gebouwen met bakstenen gevels en pannengedekte daken.

Historische erfbebouwing is nergens meer aanwezig.

Wonen langs de oude linten

Van de historische lintstructuren zijn de Wooldseweg en de Misterweg de oudste. Een deel van de lintbebouwing van de Wooldseweg valt binnen het plangebied. Het lint strekt zich uit van de overgang bij het spoor (hoek Parallelweg) tot aan de boerderij Wooldseweg 58-60 en wordt onderbroken door de ruim opgezette kruising met de Rondweg Zuid. In het noordelijke stuk bevindt zich een korte reeks kleinschalige traditionele woningen uit de vroege twintigste eeuw. De woningen staan vrij, hebben één bouwlaag met kap, bakstenen gevels en pannendaken. De woningen zijn mogelijk deels in samenhang met de oudere industriële bedrijvigheid gebouwd als huisvesting van arbeiders. Dit geldt ook voor de aansluitende korte rij vrijstaande of geschakelde woningen aan de Golsweg, daterend uit de eerste decennia van de twintigste eeuw. Op de hoek van de Wooldseweg – Parallelweg en hoek Wooldseweg – Buys Ballotstraat bevinden zich twee markante vrijstaande woningen in traditioneel-zakelijke trant, eveneens met bakstenen gevels en pannendaken.

Historische boerderijen en boerenwoningen in het plangebied. Boven links Wooldseweg 58-60 en rechts Koningsweg 44; midden links Eekelerweg 8 en rechts Misterweg 175; beneden links Venemansweg 14.

De lintbebouwing langs de Parallelweg toont een mix van arbeiderswoningen, kleine bedrijven en oude horeca, sterk gerelateerd aan het nabij gelegen spooreplacement en de zich hier langs ontwikkelde bedrijvigheid. Ook hier staan weer kleinschalige, meest geschakelde woningen, veelal sterk gewijzigd. Bijzonder is de dubbele woning Parallelweg 68-70 uit de late negentiende eeuw, met sobere eclectische details, en het naast gelegen horecapand 64-66, met details in Jugendstil. Langs het binnen het plangebied gelegen deel van de Misterweg bevinden zich enkele verspreid gesitueerde woningen van sterk uiteenlopende vorm en kwaliteit. Ze zijn deels in samenhang met de hier aanwezige bedrijvigheid (steenfabrieken) gebouwd. Het opvallendst is het voorname kleine herenhuis Misterweg 169, dat met de oprijlaan en de lommerrijke tuin de allure heeft van een kleine buitenplaats. Het huis heeft twee bouwlagen en een kap en bakstenen gevels met gepleisterde details.

Industriële bebouwing

De oudste, nog aanwezige industriële activiteit in het plangebied, is de steenfabricage langs de Misterweg. In de negentiende eeuw ontstond hier een industrielandchap met grote bedrijfsgebouwen (steenovens, haaghutten, etc.) langs de Misterweg en een complex klei- (leem)winningsgebied ten zuidwesten hiervan, ontsloten door de rechtlijnige wegenstructuur van de relatief jonge ontginning en enkele industriespoorlijntjes. Binnen het plangebied is hiervan vooral de locatie van steenfabriek De Vlijt relevant. Van de oude bouwsubstantie van deze fabriek is voor zover zichtbaar weinig behouden gebleven. De eens zo markante hoge schoorsteenpijp is gesloopt.

Ook van de laat negentiende-eeuwse en vroeg twintigste-eeuwse industrie langs de Parallelweg en het gebied direct achter deze weg is nauwelijks iets behouden gebleven. Alleen het overigens volledig verbouwde complex Parallelweg 48 bezit bouwfragmenten uit het begin van de twintigste eeuw.

Na 1945 werd begonnen met het herstel en de uitbreiding van het door oorlogsgeweld deels getroffen gebied. Hierbij werd de Industrieweg aangelegd. In de omgeving van deze weg bevinden zich nog voorbeelden van de toen gerealiseerde bedrijfsbebouwing. Meest markant zijn de in 1949 gebouwde industrieloosden Industrieweg 8-14 met sobere bakstenen gevels en gebogen asfaltdaken. Aansluitend bevinden zich enkele bakstenen bedrijfsgebouwen, vaak met kantoorruimte aan de voorzijde en een bedrijfshal aan de achterzijde. Eenvoudige bakstenen loosden met gebogen of zadeldaken zijn ook te vinden aan de Parallelweg en Industrieweg 1.

Onderdelen historische lintbebouwing langs de Parallelweg. Links de voormalige woonhuizen nrs. 68-70, rechts rij geschakelde arbeiderswoningen nrs. 86-96, uit circa 1900.

Historische lintbebouwing met kleinschalige vrijstaande en geschakelde woningen aan de Wooldseweg. Links de nrs. 18, 20 en 22, rechts de dubbele arbeiderswoning nr.32-34.

Historische lintbebouwing met kleinschalige vrijstaande en geschakelde woningen aan de Golsweg. Links de nrs. 10-18, rechts een blokje arbeiderswoningen (nrs. 2-8).

Vrijstaande woningen uit het interbellum aan de Parallelweg en Buys Ballotstraat.

Woningen, behorende bij de steenfabriek De Vlijt. Links boven de fabrikantenvilla Misterweg 169, rechtsboven Misterweg 173, links onder Misterweg 167, rechts onder Eekelerweg 10-12.

Misterweg 175 bestaat uit een tot schuur verbouwd hallehuisboerderijtje en een voormalig café-woonhuis uit de jaren dertig van de twintigste eeuw.

Historische bedrijfsbebouwing in het plangebied: boven de industrieloosden aan de Industrieweg (nrs. 8-14), links onder het bedrijfspand van Slotboom aan de Industrieweg. Rechts onder de voormalige weverij aan de Parallelweg.

2.6 Groen- en groenstructuren

In het bestemmingsplangebied bevinden zich enkele historische groenstructuren, die dateren uit of teruggrijpen op de periode voor de aanleg van het bedrijventerrein en dus deel uitmaken van de prestedelijke ontwikkelingsfase.

In eerste instantie betreft het enkele bomenlanen of relictten hiervan, zoals de deels bewaarde laanbeplanting van de Wooldseweg (zomereik) en relictten van eikenlaanstructuren aan het einde van de Leeghwaterweg en langs de Greverweg. Bijzonder markant zijn de oude eiken (deels restanten van laanbeplanting) aan de Venemansweg, die een herinnering vormen aan deze slechts gedeeltelijk bewaarde oude landweg, waarop het tracé van de rondweg werd gepland.

Langs de Eekelerweg bevinden zich enkele oude eiken, die mogelijk resteren van een verdwenen laanbeplanting.

De Misterweg (vroeger Bredevoortseweg) bezat een doorgaande laanbeplanting van eiken. Door de wegverbreding, kap en gedeeltelijk jongere aanplant is het beeld gefragmenteerd, maar ook langs het plangebied bleven delen van de structuur behouden. Met name langs de noordzijde van de weg staan nog bomenreeksen van aanzienlijke ouderdom. Mogelijk dateert de beplanting in oorsprong uit de eerste helft van de negentiende eeuw, toen de weg, waarschijnlijk in samenhang met de heideontginningsactiviteiten zuidelijk ervan, werd rechtgetrokken.

In het deelgebied tussen de Misterweg en de Eekelerweg bevinden zich twee markante bomenlaantjes: de eerste leidt naar het statige herenhuis Misterweg 169, de tweede is gespannen langs het beukenbosperceel tussen Misterweg en Eekelerweg en dateert in aanleg mogelijk uit de ontginningsperiode van het gebied.

De overige bijzondere groenelementen betreffen enkele solitairen op en langs erven en tuinen en grotere groepen bomen of rijen, zoals de groepen oude eiken rond het kruispunt Wooldseweg – Rondweg Zuid. Enkele kleine ensembles zijn mogelijk relictten van oude houtwalstructuren, zoals de twee oude zomereiken op het terrein van het bedrijf Technopark 4 en de groep grote eiken in de tuin van Misterweg 167.

Oude eiken langs de Wooldseweg, links bij de nrs. 12-14, rechts ter hoogte van nr. 56.

Beplanting Wooldseweg met oude eiken

Restanten van een oude laanstructuur aan weerszijden van de spoorbaan Winterswijk – Zevenaar. Op de linker foto ligt het plangebied rechts van het spoor. Op de rechter foto het laangedeelte binnen het plangebied, gezien vanuit de Leeghwaterstraat.

Laanbeplanting langs de Misterweg.

Restanten van de oude zomereikenplanting langs de Venemansweg.

Bomenlaantje naar het voorname huis Misterweg 169.

Fragmentarisch bewaarde laanbeplanting (eiken) langs de Eekelerweg.

Beukenlaantje tussen Misterweg en Eekelerweg, westelijk van steenfabriek De Vlijt.

Oude eiken rond de kruising Wooldseweg – Rondweg Zuid. De eiken maken deels uit van de laanbeplanting van de Wooldseweg.

Oude perceelsgrens, gemarkeerd door eiken nabij Misterweg 167 en 169.

Restant oude eikenaanplant in houtwal tussen Misterweg en Eekelerweg, omgeving Technopark.

Forse bomen langs de Koningsweg, mogelijk restanten van bomenlaan (links). Op de rechter foto markeren deze linden waarschijnlijk een verdwenen erf.

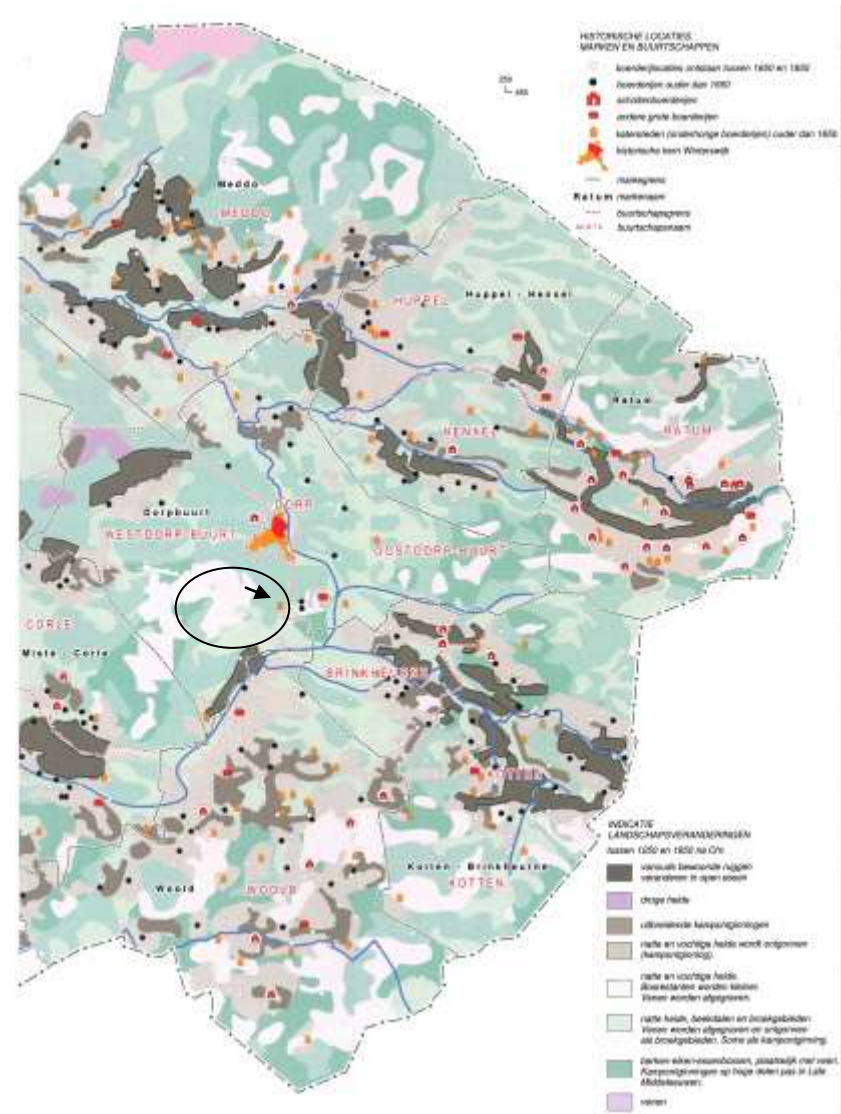
3.HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de historisch ruimtelijke ontwikkeling beknopt beschreven. De focus ligt daarbij op de jongere fasen in de geschiedenis, die sporen hebben nagelaten in het ruimtelijke beeld van het gebied en dus voor deze analyse het meest relevant zijn. Een beschrijving van de complexe aardkundige geschiedenis en de vroegste occupatie laten we hier achterwege. Daarvoor wordt verwezen naar de *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk* en de archeologische paragraaf in het bestemmingsplan Vèèneslat en Misterweg.

3.2 Landschap in de middeleeuwen

Het Winterswijkse landschap vormde in de middeleeuwen een complex geheel van vaak al lang bewoonde hogere zandruggen, droog-natte zandgronden, natte gronden met broekbossen en moeras- en veengebieden. Door de toenemende bevolking vanaf de achtste eeuw werden de hoge gronden steeds intensiever gebruikt en zette buiten de zandruggen de ontbossing van de lager gelegen gebieden in. Het bos maakte plaats voor heide en schrale graslanden, bestemd voor het weiden van vee. In de middeleeuwen ontstonden de marken (of gilden), die onder meer het gemeenschappelijk gebruik van de gronden regelden. Het plangebied maakte deel uit van de marke Dorpsbuurt. Het was een gebied met vooral veel vochtig eiken-berkenbos en heide en vaak venig van karakter, afgewisseld door berken-, wilgen-, elzenbroek- en essenbossen, plaatselijk met veen.

Kaart met de landschapsverandering tussen 1250 en 1850 na Chr. (Cultuurhistorische Atlas Winterswijk, pagina 45). Het plangebied ligt in de cirkel. Het pijltje wijst naar de locatie van de oude katerstede Wiggers.

Uitsnede uit de kaart Archeologie en Landschap, in de Cultuurhistorische Atlas Winterswijk (2009). De roze getinte gebieden zijn de jonge heideontginningen in het natdroge zandgebied. De gearceerde delen zijn bebost. In lichtgroen de vochtige kamptonginningen. In bruin de droge kamptonginningen en de essen. In geel zijn de nog aanwezige oude wegen, te relateren aan de topografie van 1850, gemarkeerd.

3.3 Ontginningen

Vanaf de late middeleeuwen kwamen in de iets drogere (hogere) gebieden kamptontginningen voor, de lagere delen van het gebied werden als broeken ontgonnen. De bosrestanten werden hierdoor steeds kleiner, het landschap kreeg een open karakter.

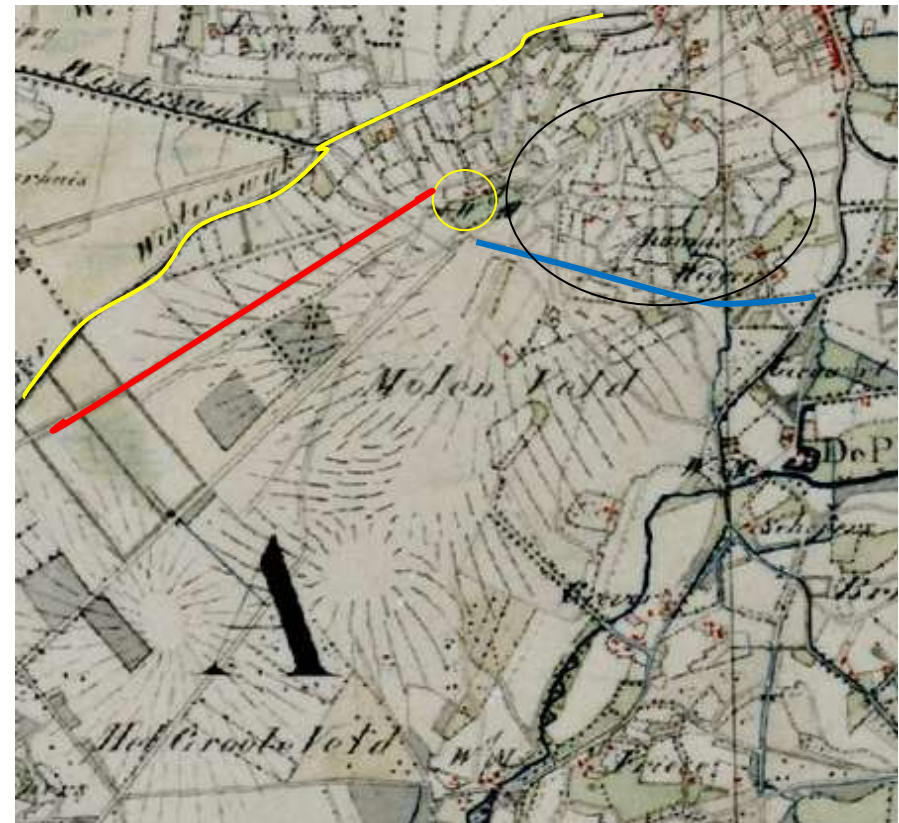
Globaal kan het noordelijke deel van het plangebied als een vochtige kamptontginning worden beschouwd, met langs de noordrand een strook droge kamptontginning op de rand van een dekzandlandschap, deel uitmakend van het uitgestrekte esgebied rond de kern van Winterswijk. Van dit landschap is binnen het plangebied door de stedelijke ontwikkeling niets herkenbaar gebleven.

In het zuidwestelijke deel van het plangebied kwam open heide, die pas in een vrij laat stadium, pas na 1830 werd ontgonnen. Dit gebiedsdeel kan worden gekenschetst als een jonge ontginning. Tot ver in de negentiende eeuw bepaalden uitgestrekte heidevelden ("woeste gronden") het beeld. De namen "Molenveld" en "Grote Veld" herinneren hier nog aan. Het heidegebied bevond zich op een relatief hooggelegen plateau, met in de ondergrond veel ondiep voorkomende leem of oude klei, restant van het pleistocene dalsysteem dat hier lag.

De sporen van die ontginning zijn in het onderliggende landschap van het plangebied nog leesbaar in de vrij rationele verkaveling, waarvan sporen in het gebied tussen de Misterweg en de spoorlijn naar Aalten zichtbaar bleven. We zien hier op oude kaarten een vrij rechtlijnig verkaveld gebied aan weerszijden van een aantal ontginningsassen, de huidige Eekelerweg, de Driemarkweg en de Vreehorstweg, min of meer parallelverlopende wegen vanuit de Venemansweg.

Binnen het bestemmingsplangebied is het meest westelijke gebiedsdeel (tussen Misterweg en Eekelerweg) als product van de jonge heideontginning herkenbaar, het gebied ten zuidoosten hiervan valt of buiten het plangebied, of is door de recente uitbreidingen van Winterswijk grondig veranderd.

De jonge heideontginningen waren, mits goed ontwaterd door een goed functionerende structuur van sloten, weteringen en goten, aantrekkelijke nieuwe landbouw (-en bosbouw)gebieden, dankzij hun goede vochtgehalte en (sinds het einde van de negentiende eeuw) de toepassing van kunstmest. In de gebieden vestigden zich relatief kleine boeren op verspreid gelegen erven. De boerderijen werden vaak aan de ontginningsassen gerealiseerd. In het plangebied zijn daar de voormalige boerderijtjes Eekelerweg 8 en Misterweg 175 mogelijk nog voorbeelden van.

Uitsnede Topografisch Militaire Kaart 1830-1850 (bron: watwaswaar.nl). In geel de Misterweg, in blauw de latere Golsweg, deels huidige Rondweg; binnen de cirkel ligt de Venemansmolen (Oude Molen). Het Molenveld is nog grotendeels onontgonnen gebied, ten zuiden van de Misterweg is wel ontgonnen. Hier zijn de langgerekte Eekelerweg (in rood) en de Driemarkweg herkenbaar. Globaal ten noorden van de Golsweg is het oudere kamptontginningsgebied herkenbaar (zwarte ovaal) aan een netwerk van paden, een complexe verkaveling met kleine kampen, weiden en enkele erven, waaronder Wiggers.

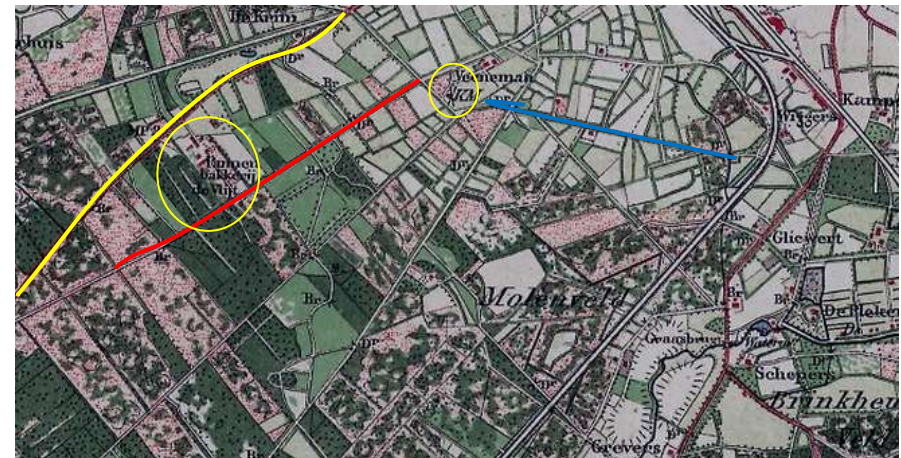
Ook elders, aan Driemarkweg en Vreehorstweg vestigden zich tot in de eerste helft van de twintigste eeuw kleine boeren en landarbeiders. Her en der zijn deze erven (buiten het plangebied) nog herkenbaar.

De jonge ontginningen bevatten veel bos. Het omzetten van heide in bos behoorde lange tijd tot de belangrijkste ontginningsdoelen. Vaak werd naaldhout aangeplant om de kwaliteit van de grond te verhogen. Na kap kon het als mijnhout dienen. Later werden veel naaldhoutbossen in loofbos omgezet of tot landbouwgrond omgevormd. In het plangebied is nog zo'n jong loofbos aanwezig op een rechthoekig perceel tussen Misterweg en Eekelerweg. Mogelijk is dit bos pas ontstaan nadat het perceel was afgegraven voor de winning van leem, die in de ondergrond in dit gebied volop aanwezig was. De door afgraving verlaagde percelen waren vooral nog geschikt voor bosaanplant.

In en rond het plangebied werd veel leem afgegraven voor de steenbakkerij. Er vestigden zich verschillende steen- en pannembakkerijen (waaronder De Vlijt, zie de apart aan dit bedrijf gewijde paragraaf), waardoor de steenfabricage in het Grootte Veld een industriële schaal aannam. De meeste leemgroeven lagen ten zuiden en zuidoosten van het plangebied, maar ook in de strook tussen Misterweg en Eekelerweg bevinden zich leemkuilen.

3.4 Oude wegen

Het plangebied wordt omgeven en doorkruist door enkele oude wegen, waarvan de Misterweg en de Wooldseweg oude interlokale landwegen zijn tussen Winterswijk en respectievelijk de buurtschappen Miste (en verderop het stadje Bredevoort) en Het Woold. Ze hebben zeer waarschijnlijk een middeleeuwse oorsprong. Ook het tracé Venemansweg – Rondweg Zuid heeft een hoge ouderdom (voor 1850) en is als oude structuur nog steeds goed herkenbaar in het plangebied. Evenals de iets noordelijker gelegen Koningsweg vormde deze weg een oost-westverbinding door het kampenlandschap. Ze zijn van oudere datum dan de heideontginningswegen die ten zuiden van de Venemansweg in zuidwestelijke richting het Molenveld en Grootte Veld inlopen. Getuige de kastrale en topografische kaarten zijn deze wegen tussen circa 1830 en 1850 aangelegd, de periode waarin dus ook de heideontginning van dit gebied moet zijn uitgevoerd.

Het plangebied op de Topografisch Militaire Kaart van 1898 (bron: watwaswaar.nl). In geel de Misterweg, in blauw de Golsweg, in rood de Eekelerweg. Tussen Misterweg en Eekelerweg is de De Vlijt verschenen (grote gele cirkel). De jonge ontginning (globaal het westelijke deel van deze kaartuitsnede) kenmerkt zich door een rechthoekige structuur. Opmerkelijk is de grote afwisseling in bospercelen, weiden en akkertjes, soms met houtwallen omgeven. In enkele gevallen betreft het in de leemwinning afgegraven percelen. In de noordwesthoek is het kampontginningslandschap herkenbaar.

Dezelfde uitsnede, nu van de Topografisch Militaire Kaart van 1928 (bron: watwaswaar.nl). Aan de Misterweg, ten zuiden van de De Vlijt, is een tweede pannembakkerij verschenen.

De Venemansmolen

Al vele eeuwen worden op deze plaats het molenaarsvak uitgeoefend. Al in de zeventiende eeuw stond hier een standerdmolen, die tot 1659 in Duits bezit was. Nadat deze molen in 1827 door brand was verwoest, werden de grond, de molenrestanten en de molenrechten gekocht door J.D. Venemans die er weer een bloeiend molensbedrijf van maakte. Brand verwoeste de molen in 1883, waarna een stoommaalterij met olieslagerij werd opgericht. De huidige stellingmolen dateert uit 1898 en werd destijds gebouwd met gebruikmaking van onderdelen van een gesloopte molen uit Zaandam-Oost. De molen, sinds 1931 zonder wiekenkruis en staart, is in 1994-1997 gerestaureerd. Sinds de opening heet de voormalige "Oude Molen" officieel "Venemansmolen", naar de vijf generaties Venemans die hier tussen 1827 en 1992 molenaar waren.

De Venemansmolen voor de restauratie van 1994 (foto www.fietsenindeachterhoek.nl) en rechts anno 2014.

3.5 Ontwikkelingen in de negentiende eeuw

In de negentiende eeuw bleef een groot deel van het plangebied een agrarische functie behouden, met vooral in het noordelijke deel een afwisseling van kleine kampen met akkers en weilanden, omgeven door houtwallen en bomenrijen. Binnen het plangebied lagen maar weinig boerderijen: langs de Koningsweg en de Golsweg

stond een enkele boerenwoning en daar waar het tracé van de Koningsweg met een grote bocht aansloot op de Golsweg lag een oud erf, de reeds in 1650 genoemde katerstede Wiggers.

Meer naar het zuiden toe, in het Molenveld, zien we nog tot ver in de tweede helft van de negentiende eeuw een afwisseling van akkers, weiden en vooral bos- en heidepercelen. In het leemrijke gebied langs de Misterweg (destijds nog de Bredevoortseweg) kwam in de tweede helft van de negentiende eeuw de baksteenindustrie op gang met de vestiging van de Pannenbakkerij De Vlijt in 1861.

Pannen- en steenbakkerij De Vlijt

In het plangebiedgedeelte tussen Misterweg en Eekelerweg is de vestiging van de pannen- en steenbakkerij De Vlijt van grote invloed geweest op de ruimtelijke ontwikkeling. De steenfabriek, die zich presenteerde als "fabriek van dakpannen, steenen en estrikken", was een initiatief van H.J. Tenkink en J. van Huet Lindeman. Na drie jaar nam een broer van Van Huet Lindeman het bedrijf over, waarna het ruim een eeuw in handen bleef van deze familie. De steenfabriek profiteerde van de ruim aanwezige oligocene klei (met een kleipakket van enkele tientallen meters dik!) in het gebied. Met de lucratieve winning daarvan was een eind verderop in 1840 al begonnen door de steenbakker Jan Derk te Winkel.

Toen De Vlijt zich er in 1861 vestigde waren de kenmerken van het jonge heideontginningsgebied nog duidelijk aanwezig: een afwisseling van meest rechthoekige akkerpercelen, weiden en kleine bospercelen in een rechtlijnig patroon, waarbij de perceelsrichtingen voornamelijk haaks op de Misterweg en Eekelerweg stonden. Grote delen van het terrein werden na de komst van de steenfabriek afgegraven voor de winning van leem (klei), waarna ze als laagte braak bleven liggen of, na afgevuld te zijn met puin, beplant met bos, zoals een perceel achter de voormalige directeurswoning van De Vlijt.

De fabriek breidde zich gestaag uit. In 1903 werd het bedrijf gemechaniseerd en in 1909 werd de vennootschap firma Gebroeders Lindeman opgericht door de broers Jan Derk en Gerrit Jan Lindeman. In 1918 werden de oude veldovens vervangen door een moderne ringoven, gestookt op steenkolen en later aardgas. De N.V. Stoomsteen- en Pannenfabriek De Vlijt dateert van 1926. Vanaf 1978 maakt De Vlijt gebruik van tunnelovens. Van de historische fabrieksgebouwen resteert weinig meer. In het vernieuwde gebouw herinnert voornamelijk een oude gevelsteen, ingemetseld in de gevel van de kantine, aan de vroegste fase van de steenfabriek. De steen draagt het opschrift H.J. Tenkink J. van Huet Lindeman 1861.

In de loop der jaren werden nieuwe leemwingebieden in gebruik genomen in het Groote Veld, in zuidelijke richting. Voor het transport van de grondstoffen naar de fabriek werd begin twintigste eeuw zelfs een smalspoor aangelegd, later vervangen

Smalspoor met kipkarren op het terrein van steenfabriek De Vlijt, 2000, in het jaar waarin het spoorlijntje buiten gebruik werd gesteld (foto wikipedia "lorrie").

De Vlijt.
**FABRIEK VAN
 DAKPANNEN,
 STEENEN EN ESTRIKKEN,**
 gelegen op een half uur gaands van het dorp Winterswijk, aan
 den straatweg van daar op Aalhen en Lichtenvoorde.
 Firma van Huet Lindeman & Co. (groot)
 te Winterswijk.

PREISNOTA:

	Blauwe dakpannen, per duizend f			Kop	Steen, per duizend f	
Eerste soort	idem	idem	idem	Roode mezel	idem	idem
Tweede soort	idem	idem	idem	Roodgout	idem	idem
Derde soort	idem	idem	idem	Blauw	idem	idem
Wyakke	idem	idem	idem	Eerste soort pot	idem	idem
Verspannen	idem	idem	idem	Tweede soort pot	idem	idem
Wyakke verspannen	idem	idem	idem	Roode	idem	idem
Eerste soort	Ronde dakpannen			Blauwe Estrikken	idem	per duizend
Tweede soort	idem	idem	idem	Wyakke stien	idem	idem
Derde soort	idem	idem	idem	Rode	idem	idem
Wyakke	idem	idem	idem	Wyakke stien	idem	idem
Verspannen	idem	idem	idem			
Wyakke verspannen	idem	idem	idem			
Grovel Steenen	idem	idem	idem			

Betaling met 1e Januarij na de levering, of voor iedere maand vroeger 1/2 pCt. korting in Pr. Ct.
 Informatien bij de eigenaren H.J. Tenkink en Jan van Huet Lindeman te Winterswijk en bij
 Gedrukt bij W.J. Thijssen, te Zutphen

Illustratie uit W. Peletier, Winterswijk, Een eeuw verandering, 3b.

door een tramspoor, waarvan restanten in het gebied bewaard zijn gebleven. De vestiging van een tweede steenfabriek van Te Siepe, Schulten en Co rond 1898, ten zuidwesten van De Vlijt (en thans buiten het bestemmingsplangebied) en de bouw van allerlei dienst- en arbeiderswoningen maakte van het terrein langs de toenmalige Bredevoortseweg een echt industriegebied. Op het terrein in eigendom van Lindeman verrees onder meer een herenhuis (rond 1880), vermoedelijk bewoond door de Lindemans, en in ieder geval kort na 1900 door J.W.R. Lindeman uitgebreid met een koetshuis en een paardenstal. Bij deze uitbreiding werd gebruik gemaakt van een bestaand boerderijtje, dat er thans niet meer is. Het voorname huis staat er nog wel en is bereikbaar via een statig oprijlaantje (Misterweg 169). In 1919 werd in opdracht van de gebroeders Lindeman een kleine woning gebouwd, in het bouwdoosier geduid als 'woning bij steenfabriek De Vlijt'. Mogelijk diende deze als bazenwoning. Het pand staat er nog (Misterweg 175) maar werd in 1957 en later vrij grondig gewijzigd.

In de jaren dertig verrees aan de Misterweg een café, dat zich natuurlijk richtte op de arbeiders van de beide steenfabrieken, die in verschillende woningen aan de Misterweg en de Eekelerweg gehuisvest waren. In 1952 verrees vlakbij het herenhuis een woning, wederom in opdracht van Lindeman, mogelijk bedoeld als dienstwoning. Aan de Eekelerweg is rond 1900 een kleine boerderij gebouwd. In de jaren zeventig kwam ook het westelijke deel van het terrein tussen Misterweg en Eekelerweg in beeld voor de bouw van bedrijfspanden. De oudste hiervan dateren uit 1977, de jongste werden rond 1999-2000 gebouwd (hoek Rondweg).

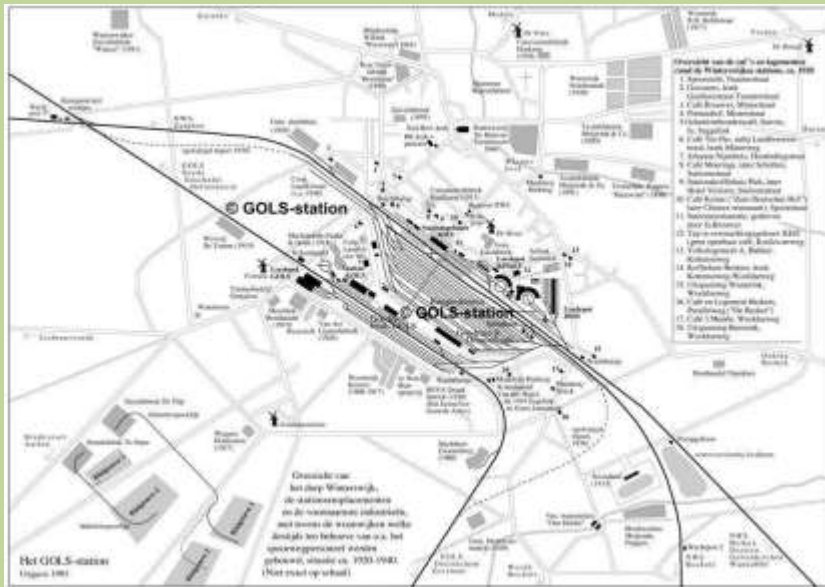
De leemgroeve van de Vlijt, circa 1920 (uit: Peletier, p. 27).

De komst van het spoor

Sinds de aanleg van de spoorlijn Zutphen – Winterswijk – Borken – Bochholt door de Nederlandsch-Westfaalsche Spoorweg-Maatschappij (NWS) en de opening van station aan deze lijn in 1878 ontwikkelde Winterswijk zich tot een belangrijk spoorwegknooppunt, met lijnen naar Zevenaar-Arnhem (1885) en Neede-Enschede-Hellendoorn (1884), deze laatste twee geëxploiteerd door de Geldersch-Overijsselsce Lokaalspoorweg-Maatschappij (GOLS). De lijnen van de GOLS maakten gebruik van een eigen klein station, ten zuiden van het emplacement van de NWS. De GOLS werd opgeheven in 1928. Het personenvervoer werd daarna op de meeste van de oude GOLS-lijnen gestaakt. De spoorlijn Winterswijk – Zevenaar bleef echter in bedrijf, maar maakte vanaf 1937 gebruik van het grote station. Hiervoor moest een flinke tracé-aanpassing plaats vinden in de buurt van de parallelweg om de trein noordelijker op het emplacement te kunnen laten uitkomen. Het oude tracé van de Golslijn is nog steeds herkenbaar en leeft voor in de Industrieweg.

Het spoorknooppunt Winterswijk was in het verleden van zeer groot belang voor het goederenvervoer in de regio en daarmee voor de opkomende textielindustrie in de Twentse, Achterhoekse en Westfaalse steden en dorpen.

Situatie sporeemplacement in 1920 (bron: www.oudwinterswijk.nl/industrie-en-nijverheid/spoorwegen/ur1).

De Industrieweg volgt het oude GOLS-tracé van de spoorlijn Winterswijk-Zevenaar. De ligging van de spoorbaan is gevisualiseerd in de bestrating.

Het oostelijke deel van het plangebied

Door de aanleg van het stationemplacement en het spoor Winterswijk – Zevenaar (1885) werd het aanvankelijk afgesneden van de dorpsuitbreiding van Winterswijk, maar al voor 1900 kwam de strook langs het spoor in de belangstelling als vestigingsplek van kleine bedrijven, spoorbeambten en horeca, gericht op arbeiders en spoor.

3.6 De vroege twintigste eeuw

Bovengeschetst beeld bleef tot ver in de twintigste eeuw bestaan, waarbij vanaf de eerste decennia van de nieuwe eeuw de lintbebouwing tot stand kwam langs de Parallelweg, de Wooldseweg en de Golsweg, deels in samenhang met de groei van de bedrijvigheid in de zone langs het spooremplacement. Hier vestigden zich verschillende bedrijven, waaronder –binnen het plangebied- aan de Parallelweg de stoomweverij van de weduwe Poppers (1906), later verbouwd tot de “Eerste Nederlandsche Haarspinnerij & Weverij” van Van Zwanenberg. Aan het spoor naar Aalten vestigde zich in 1900 het slachthuis en de vleesconservenfabriek van de firma Zwanenberg. Dit terrein ten noorden van de Van Leeuwenhoekstraat ligt thans braak.

Andere vroege industriële vestigingen binnen het plangebied waren de HEVA Draadfabriek aan de Parallelweg in 1920, de maalterij van Streek aan de Wooldseweg, de maalterij Rietberg aan de Parallelweg en de kolenhandel van Van der Hazel (na 1919 Zegelink en Geerst kunstmest). Ten zuidoosten van de Venemansmolen bevond zich vanaf 1937 Wiggers Houtwaren. Van de oude fabriekscomplexen is nagenoeg niets behouden gebleven. Alleen in het bedrijfsgebouw Parallelweg 48 bevinden zich nog de sterk veranderde bouwrestanten van de oude weverij van Van Zwanenberg.

In deze periode verdichtte zich de bebouwing langs de Parallelweg, de Wooldseweg en het voorste deel van de Golsweg. Er verrezen hier blokjes arbeiderswoningen, kleine vrijstaande woningen en enkele middenstandswoningen. In het gebied woonden relatief veel spoorbeambten. Een bekend horecabedrijf was dat van de familie Beskers aan de Parallelweg. Het markante cafépand uit de eerste jaren van de vorige eeuw staat er nog steeds.

Luchtfoto uit 1952 van de HEVA aan de Parallelweg. Het linker deel met de sheddaken betreft nog het eerste fabriekje uit 1920 (foto uit Pelletier, pagina 184).

De Parallelweg ter hoogte van de horecagelegenheid van Beskers (het rechter pand) op een oude ansichtkaart (part.coll.) uit circa 1915.

3.7 De Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw

In de Tweede Wereldoorlog raakten verschillende bedrijfsgebouwen aan het spoor door oorlogsgeweld zwaar beschadigd. Herbouw volgde in de vroegnaoorlogse jaren, waarbij ter plaatse van het in 1936 opgeheven spoortracé een nieuwe weg werd gepland, de Industrieweg. De uitbreiding van het industriegebied en het bijbehorende bestemmingsplan stond onder advies van de stedenbouwkundig adviseur David Zuiderhoek uit Baarn.

Vanaf eind jaren zestig en begin zeventig is het industrieterrein, dat de naam Vèèneslat kreeg, verder naar het westen uitgebreid langs de Koningsweg in het voormalige Molenveld. Jarenlang heeft dit een wat merkwaardig dorpsbeeld opgeleverd van verspreid gelegen bedrijven, afgewisseld door weiden en akkers, kleine boerderijen en fabrieksarbeiderswoningen.

Pas in de loop van de jaren tachtig werd het gebied tussen Koningsweg en Golsweg volgebouwd. In deze periode werden de plannen ontwikkeld voor de aanleg van Vèèneslat Zuid, ten zuiden van de Golsweg, die werd opgewaardeerd, rechtgetrokken en verbreed en zo onderdeel ging uitmaken van de nieuwe rondwegstructuur aan de zuidzijde van Winterswijk. De weg werd noordelijk langs de Venemansmolen getrokken, maar het oude wegtracé ten zuiden van molen bleef ook bestaan. Het bedrijventerrein, ingeklemd tussen Wooldseweg en Vreehorstweg werd in de jaren negentig nogmaals uitgelegd. Bij de aanleg werden de onderliggende structuren grotendeels opgegeven. Behalve de voormalige Golsweg en een deel van het tracé van de voormalige GOLS-spoorlijn naar Zevenaar (thans Buys Ballotstraat) zijn geen oude structuren herkenbaar gebleven. In verschillende fasen verdwenen alle historische verkavelingsstructuren en ook de oudere bebouwing, waaronder de vermoedelijk vroeg twintigste-eeuwse boerderij Boeyink. Recentelijk is het terrein van het vroegere slachthuis en conservenfabriek van Zwanenberg opgeschoond, waarbij niet alleen de oude bebouwing werd geamoveerd, maar ook de laatste relictten van oude perceelsstructuren zijn opgeruimd.

Deel bestemmingsplankaart Industrierterreinen uit 1970 (met advies van D. Zuiderhoek), waarop het nieuwe wegenplan van Vèèneslag Noord en de nieuwe Rondweg ter plaatse van de Golsweg is ingetekend (bron: bouwdoSSIers gemeente Winterswijk).

Bedrijfspannd van de firma Slotboom aan de Parallelweg (uit Pelletier, p.165).

Het plangebied op uitsneden van de topografische kaarten van respectievelijk 1955 en 1975. Vooral in de oosthoek vinden ontwikkelingen plaats (aanleg Industrieterrein).

Het plangebied op uitsneden van de topografische kaarten van respectievelijk 1987 en 1994. Vooral in de oosthoek vinden ontwikkelingen plaats (uitbreiding Vèèneslat Zuid)

Winterswijk

4 QUICKSCAN CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT

4.1 Cultuurhistorische waarden: algemene omschrijving

Het ruimtelijke beeld van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door dat van een in de loop van de twintigste eeuw in verschillende fasen ontwikkeld bedrijventerrein in een voorheen agrarisch gebied. In dat agrarische gebied waren nog duidelijk de kenmerken van een kamponginningslandschap en een vroeg negentiende-eeuws heideontginningslandschap te herkennen. Vooral van dit laatste landschap zijn allerlei aspecten duidelijk herkenbaar behouden gebleven, ook in samenhang met het aanpalende landschap, buiten het plangebied. De kamponginning is door de ontwikkelingen vanaf de late negentiende eeuw sterk vervaagd, zo niet vrijwel volledig verdwenen, uitgezonderd de uit de prestedelijke periode resterende oude wegenstructuren en een enkele boerderij. Het westelijke deel van het plangebied is in de negentiende eeuw ten behoeve van de baksteenfabricage herontwikkeld, met gebruikmaking van de structuren van de vroeg negentiende-eeuwse heideontginning.

De cultuurhistorische waarde van het gebied ligt niet zozeer meer in de grote samenhangen, als wel in de behouden gebleven historische structuren, enkele ensembles en een aantal losse artefacten, die samen het verhaal vertellen van de ruimtelijke ontwikkelingen in het plangebied.

In het plangebied kunnen vier hoofdtijdslagen worden onderscheiden:

- **Prestedelijke fase:** agrarisch gebied met boerderijen (voor 1850) in een kamponginningslandschap en een jonge heideontginning. Zoals hierboven beschreven is het kamponginningslandschap binnen het plangebied vrijwel verdwenen. De jonge heideontginning is in de hoofdstructuren herkenbaar gebleven en van cultuurhistorische waarde.
- **Eerste fase industrialisering:** baksteenfabricage in het landelijk gebied. Uit deze fase dateert een sinds het derde kwart van de negentiende eeuw aangelegd en ontwikkeld ensemble aan de Misterweg en Eekelerweg, bestaande uit een deels nog goed herkenbare hoofdstructuur met de historische fabriekslocatie van De Vlijt (met volledig gemoderniseerde steenfabriek), geplaatst in een terrein, waarin sporen van de leemwinning en oude perceelstructuren herkenbaar zijn gebleven, een fabriekantenwoning met bomenlaan, enkele dienstwoningen en oude groenelementen. Het ensemble zet zich naar het zuiden (buiten het

plangebied!) voort in het leemwinningsgebied aan de Driemarkweg. Hier ligt ook een historisch bedrijfsspoor. Dit ensemble heeft cultuurhistorische waarde en sommige onderdelen binnen het ensemble een hoge cultuurhistorische waarde.

- **Expansie Winterswijk**, met aanleg spoor, bebouwing langs oude linten, eerste industrie aansluitend op de kern (vanaf eind negentiende eeuw). Uit deze periode dateert een markant ensemble, bestaande uit het bebouwingslint langs de Parallelweg – Wooldseweg – Golsweg, met een mix van vrijstaande en geschakelde (arbeiderswoningen), merendeels uit de periode late negentiende eeuw – 1940. De samenhang zit hem in de korrelgrootte, de oriëntatie op de genoemde structuren, de gemeenschappelijke typologie (kleine, soms geschakelde woningen voor de arbeiders- of lagere middenstandsklasse) en de relatief hoge mate van gaafheid. Bijzonder element in het lint is het café Parallelweg 64-66. Dit ensemble heeft hoge cultuurhistorische waarde.

Een tweede historisch ensemble uit deze tijdslaag bevindt zich aan de kort na de Tweede Wereldoorlog ter plekke van de opgeheven GOLS-spoorlijn aangelegde Industrieweg. Het betreft een ensemble industriële gebouwen, waarvan het oudste het in 1949 gebouwde complex van de Stichting Industrieloodsen is, een markante reeks van aaneengesloten industriehallen met ronde asfaltdaken. Aansluitend bevinden zich nog twee karakteristieke naoorlogse bedrijfsgebouwen, waaronder dat van de timmerfabriek van H.J. Slotboom. Dit ensemble heeft cultuurhistorische waarde als uiting van de industriële ontwikkeling van Winterswijk kort na de Tweede Wereldoorlog.

- **Nieuw bedrijventerrein** (vanaf laatste kwart twintigste eeuw), met woningen langs de randen. Hier zijn geen samenhangende cultuurhistorische waarden aangetroffen, afgezien van incidentele historische gebouwen en groenelementen.

4.2 Historische ruimtelijke structuren

In het onderzoeksgebied bevinden zich nog enkele historische ruimtelijke structuren, die van belang zijn vanwege hun ouderdom en als constante factor een belangrijke verwijzing zijn naar eerdere fasen in de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied.

Bij de waardenbepaling van de historische structuren betreft het die aanwezige c.q. zichtbare en nog goed herkenbare structuren, die kenmerkend zijn voor de perioden waarin ze zijn ontstaan, dan wel voor een specifieke ontwikkeling binnen het plangebied (functie).

Landschap

- Het landschap van de heide-ontginning tussen Misterweg en Eekelerweg. In wegenstructuren, verkavelingen en deels in de inrichting goed herkenbaar gebleven en vooral ook van belang als onderdeel van het omvangrijke heideontginningsgebied dat zich noordelijk, zuidelijk en westelijk van het plangebied uitstrekt (zie de cultuurhistorische waardenkaart).

De belangrijke waardevolle wegenstructuren zijn:

Uit de periode voor 1850

- De Wooldseweg
- De Misterweg
- De Koningsweg
- Venemansweg en het tot Rondweg Zuid getransformeerde deel oostelijk hiervan.
- Eekelerweg
- Driemarkweg
- Vreehorstweg
- Greversweg
- Een gedeelte van de Snelliusstraat
- Restanten oud eikenlaantje met Leeghwaterstraat

Uit de periode 1850-1950

- Parallelweg
- Beukenlaantje tussen Misterweg en Eekelerweg
- Bomenlaantje naar pand Misterweg 169
- Tracé opgeheven deel van spoorlijn Winterswijk – Zevenaar, thans Industrieweg.
- Bedrijfsspoor bij steenfabriek De Vlijt. NB: van het gedeelte ten noorden van de Eekelerweg (binnen het plangebied) is niet zeker of de spoorrails hier nog fysiek in het terrein aanwezig zijn.
- In 1936-1937 verlegde tracé van de spoorlijn Winterswijk - Zevenaar

Belangrijke historische verkavelingsstructuren

- Relicten houtwal Technopark
- Oude perceelsgrens met eiken bij Misterweg 167
- Perceel beukenbos met oude begrenzings westelijk van steenfabriek De Vlijt
- Restanten prestedelijke verkavelingsstructuren in het gebied tussen Misterweg en Eekelerweg.
- Restanten prestedelijke verkavelingsstructuren in het gebied tussen Wooldseweg en de voormalige GOLS-spoorbaan (Industrieweg)

4.3 Historische bouwkunde en objecten

Een beperkt deel van de bebouwing in het plangebied heeft cultuurhistorische waarde. Dat wil zeggen dat er sprake is van objecten en ensembles die in meer of mindere mate voldoen aan de volgende criteria:

- Objecten en complexen met architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie, voor circa 1970;
- Objecten, complexen en ensembles met een bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarde, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, bedrijfscomplexen, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante locaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks);
- Gaafheid, d.w.z. objecten en ensembles die in belangrijke mate ongewijzigd zijn gebleven sinds de bouwtijd of waarbij wijzigingen zeer zorgvuldig zijn aangebracht.
- Objecten en complexen met een monumentenstatus (rijks- en gemeentelijke monumenten).

Alle gebouwen in het plangebied zijn getoetst op de aanwezigheid van bijzondere **cultuurhistorische** of **historisch-ruimtelijke** kenmerken aan de hand van een vijftal ruimtelijke en cultuurhistorische waarderingscriteria, die speciaal voor dit doel zijn geformuleerd, op basis van de criteria architectuurhistorische waarde, cultuurhistorische waarde, ensemblewaarde, gaafheid, authenticiteit en zeldzaamheidswaarde:

- 1 *Het belang van het object als onderdeel van het cultuurhistorisch beeld van de omgeving; ondersteuning van de cultuurhistorische gebiedskarakteristiek en/of ensemblewaarde, bijvoorbeeld in relatie tot een beschermd stads- of dorpsgezicht en beschermde monumenten;*
- 2 *Het belang van het object vanwege de bijzondere betekenis voor het beeld van de omgeving, vanwege opmerkelijke ligging/zichtlijnen/landmark;*
- 3 *Het belang van het object vanwege de herkenbaarheid van het oorspronkelijke concept en de gebiedseigen functie, in relatie tot de ontwikkelingsgeschiedenis en de historische gelaagdheid van het gebied;*
- 4 *Het belang van het object wegens de authenticiteit van hoofdvorm, gevelindeling en/of detaillering;*
- 5 *Het belang van het object vanwege de kenmerkende / bijzondere / zeldzame bouwstijl en/of vorm;*

Het gaat dus om een aantal cultuurhistorische en architectuurhistorische, maar ook contextuele, historisch-ruimtelijke criteria, die de objecten duiden als **onderdeel van een specifieke lokale cultuurhistorische gebiedskarakteristiek en tijdslaag**. Zowel beschermde als onbeschermde objecten zijn aan deze criteria getoetst.

De historische gebiedskarakteristieken

In relatie tot de aanwezige bebouwing zijn in het plangebied de volgende historische gebiedskarakteristieken / tijdslagen herkenbaar:

- Prestedelijke fase: agrarisch gebied met boerderijen (voor 1950).
- Eerste fase industrialisering: baksteenfabricage in het landelijk gebied.
- Expansie Winterswijk, met aanleg spoor, bebouwing langs oude linten, eerste industrie aansluitend op de kern (vanaf eind negentiende eeuw).
- Nieuw bedrijventerrein (vanaf laatste kwart twintigste eeuw)

Waardenkaart

De waardering van de objecten is weergegeven op de bijgevoegde **cultuurhistorische waardenkaart** en tevens in de bijlage met de objectenlijst. Deze omvat een volledig overzicht van alle adressen, met eventuele monumentenstatus, foto, korte omschrijving van de karakteristiek en de toetsing aan de hand van de bovenstaande criteria. Tevens is in deze lijst in kleur de cultuurhistorische kwaliteit weergegeven, zoals die ook op de cultuurhistorische waardenkaart is aangeduid.

Er worden dus 5 criteria gehanteerd, waarbij -, 0, + of ++ kan worden gescoord.

++ = hoge waarde

+ = positieve waarde

0 = neutrale waarde

- = negatieve waarde

Eindwaardering

De optelsom van de scores leidt tot het formuleren van een eindwaardering:

Hoge cultuurhistorische totaalwaarde (H): minimaal 3x ++ en 2x +;

Positieve cultuurhistorische totaalwaarde (P): minimaal 3x + en 2x 0;

Bepaalde cultuurhistorische totaalwaarden (attentie) (B): minimaal 4x 0 en 1x +;

Indifferente cultuurhistorische totaalwaarde (I): alles daaronder;

Definitie totaalwaarden

Hoge cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles, met hoge architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)

Deze waarde is dusdanig hoog, dat integraal behoud (en bescherming) van deze objecten wenselijk is. Soms zijn deze reeds beschermd (gemeentelijk of rijksmonument, beeldbepalend).

Positieve cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles met architectuurhistorische waarden: d.w.z. kenmerkend voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)

Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud van het gevelbeeld en hoofdvorm(en) van deze objecten wenselijk is.

■ Beperkte cultuurhistorische waarde (attentiewaarde):

Objecten en/of ensembles die voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied van enig historisch belang zijn. De objecten voegen zich in schaal, hoofdvormen en typologie min of meer binnen de gebiedskarakteristiek of de historisch gegroeide situatie. Ze dragen in beperkte mate bij aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

□ Indifferente cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles, die niets of weinig aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied toevoegen en ook geen wezenlijk onderdeel vormen van de gebiedskarakteristiek en de ontwikkelingsgeschiedenis. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

In deze inventarisatie is de aandacht nadrukkelijk gericht op de objecten met minimaal een attentiewaarde.

Het gaat om de volgende objecten en complexen:

Hoge cultuurhistorische waarde

- Misterweg 169
- Parallelweg 64-66 (gemeentelijk monument)
- Parallelweg 68-70
- Wooldseweg 58-60

Positieve cultuurhistorische waarde

- Buys Ballotweg 1
- Eekelerweg 8
- Eekelerweg 10-12
- Industrieweg 1
- Industrietweg 1 Romneyloods
- Industrieweg 10-14
- Koningsweg 44
- Misterweg 167
- Misterweg 175
- Venemansweg 14 (Technopark 14)
- Wooldseweg 14-16

Beperkte Cultuurhistorische waarde / Attentiewaarde

- Golsweg 10
- Golsweg 14-16
- Golsweg 18
- Industrieweg 4
- Industrieweg 6-8
- Parallelweg 52
- Parallelweg 76
- Parallelweg 102
- Wooldseweg 18-22
- Wooldseweg 30
- Wooldseweg 32-34

Indifferente waarde

- Alle overige bebouwing

4.4 Historische groenstructuren

Ook de waardevolle en bijzondere historische groenstructuren zijn op de cultuurhistorische waardenkaart weergegeven. Wanneer over “monumentaal” of “waardevol” wordt gesproken gaat het om groen, dat op de waardevolle bomenlijst van Winterswijk als zodanig is gekwalificeerd. Dergelijke waardevolle bomen zijn niet in het onderzoeksgebied aanwezig.

Desondanks bevindt zich in het gebied een aantal waardevolle groenstructuren, boomgroepen en solitaire, die van belang zijn voor het beeld ter plekke, of als herinnering aan de historisch-ruimtelijke ontwikkeling van het gebied, oude verkavelingsstructuren of erven. Enkele van deze elementen zijn ook terug te vinden in het Groenstructuurplan van de gemeente Winterswijk (2010).

Het gaat om de volgende elementen:

Lijnstructuren

- Relicten laanbeplanting langs de Wooldseweg, ten zuiden van de Rondweg Zuid. Oude eikenlaan (gedefinieerd als dubbelzijdige bomenrij hoofdstructuur in het Groenstructuurplan).
- Restant bomenlaan (zomereiken) aan zuidoostelijk einde van de Leeghwaterweg. De laan markeert een historische structuur, die wordt doorsneden door de spoorlijn naar Aalten. Ook aan de zuidzijde van het spoor (buiten het plangebied) bevindt zich een relict van deze bomenlaan.

- Oude eiken langs de Venemansweg; deels relict laanstructuur (gedefinieerd als hoofdgroenstructuur in het Groenstructuurplan).
- Eikenbeplanting langs de Misterweg. Vooral aan de westzijde (buiten het plangebied) zijn substantiële delen van de oude eikenlaan behouden gebleven. Aan de oostzijde fragmenten, grotendeels jongere aanplant (gedefinieerd als dubbelzijdige bomenrij hoofdstructuur in het Groenstructuurplan).
- Eikenbeplanting (laan) Greversweg;
- Bomenlaantje (oprijlaan) naar het herenhuis Misterweg 169, vermoedelijk linden.
- Beukenlaantje langs de noordoostzijde van het loofbosperceel tussen Misterweg en Eekelerweg.
- Restanten oude eikenbeplanting langs het oostelijke deel van de Eekelerweg.
- Misterweg: oude beukenhaag langs het terrain van steenfabriek De Vlijt.

Solitaire bomen

- Eekelerweg 8: oude eik (of notenboom) op erf boerderij.
- Eekelerweg, bij 8: grote zomereik aan de weg.
- Parallelweg, bij 64: markante grote esdoorn aan de straat.
- Koningsweg, tegenover nr. 24: twee oude linden, restant erf (net buiten het plangebied).

Groepen bomen

- Wooldseweg – kruising Rondweg Zuid: grote groep oude eiken rond kruispunt.
- Wooldseweg 58-60: drie forse eiken langs noordrand erf.
- Koningsweg: twee oude linden aan noordzijde weg.
- Misterweg: twee oude zomereiken in houtwalstructuur.
- Misterweg 167: groepje van drie grote eiken links voor in de tuin.
- Misterweg 169: hoog opgaande oude beplanting rondom het herenhuis.

4.5 Overige artefacten

Ten slotte zijn enkele bijzondere artefacten geïnventariseerd en in de kaart opgenomen:

- Eekelerweg: oude natuurstenen markeringspaaltjes aan weerszijden ingang beukenlaantje richting Misterweg.

- Industrierweg 2: kunstwerk voor bedrijfspan.
- Restanten klei- (leemputten), deels volgestort en/of beplant met bos.

4.6 Molenbiotoop Venemansmolen

De Venemansmolen (oorspronkelijk Oude Molen) is een stellingmolen met stenen onderbouw en een houten achtkant voor het malen van graan. De molen dateert uit 1898 en is destijds gebouwd met gebruikmaking van onderdelen van een gesloopte molen uit Zaandam-Oost (houtzaagmolen De Goede Hoop).

De molen staat net buiten het plangebied, op een terrein tussen de Rondweg Zuid en de Venemansweg. Rondom de molen is sprake van een vrijwaringszone-molenbiotoop, die de functie van de molen als werktuig beschermt, alsmede de waarde van de molen als landschapsbepalend element.

De vrijwaringszone-molenbiotoop strekt zich rondom de molen vanuit de as van de molen maximaal 400 meter uit. Een deel van de vrijwaringszone-molenbiotoop bevindt zich dus binnen het plangebied. De zone is aangegeven op de cultuurhistorische waardenkaart.

5 AANBEVELINGEN

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan om behoud en versterking van de cultuurhistorische kwaliteit in het plangebied te overwegen. Hierbij komen zowel ruimtelijke aspecten aan de orde als objectgerichte.

5.2 Aanbevelingen t.a.v. de karakteristiek van het gebied

- In het algemeen wordt aanbevolen het behoud van de belangrijke historische ruimtelijke structuren (zie paragraaf 4.2), de karakteristieke bebouwing (zie paragraaf 4.3) en de karakteristieke groenelementen (4.4) te overwegen;
- Instandhouden van de aanwezige waardevolle ensembles.

5.3 Aanbevelingen t.a.v. van de hoofdstructuren

- Behoud en versterking van de resterende historische lijnstructuren (uit de prestedelijke periode) in het plangebied;
- Zichtbaar houden van de historische gelaagdheid van de stedenbouwkundige ontwikkeling van het gebied;

5.4 Bebouwing/objecten

- Overwogen kan worden om objecten en complexen die van “hoge cultuurhistorische waarde” zijn te beschermen, het zij als gemeentelijk monument, hetzij als karakteristiek pand in het bestemmingsplan;
- Overwogen kan worden de bebouwing met positieve cultuurhistorische waarde te beschermen als karakteristiek pand in het bestemmingsplan;
- Instandhouding/aanpassing van de overige, binnen de context passende bebouwing; middels reguliere welstandstoetsing;
- Handhaven van de bestaande schaal/dimensionering/oriëntaties van de waardevolle bebouwing en deze als uitgangspunt nemen bij nieuwe ontwikkelingen;

5.5 Rooilijnen, erfscheidingen, groen, etc.

- Handhaven van als monumentaal of waardevol benoemde groenelementen;
- Completeren van de laanbeplanting (eiken) langs de Misterweg.

5.6 Verder onderzoek

- Het is aan te bevelen het fabriekscomplex van De Vlijt nauwkeurig bouwhistorisch te verkennen. Mogelijk bevat het complex nog elementen uit de eerdere fasen van de steenfabriek.

6 LITERATUUR/BRONNEN

- Bouwvergunningen gemeente Winterswijk, archiefnr. 1.733.21
- Neefjes, J. en N. Willemse, *Cultuurhistorische Atlas Winterswijk*, Borken 2009.
- Peletier, W., *Winterswijk. Een eeuw verandering*, deel 1, Winterswijk 1996.
- Peletier, W., *Winterswijk. Een eeuw verandering*, deel 2b, Winterswijk 2000.
- Peletier, W., *Winterswijk. Een eeuw verandering*, deel 3b, Winterswijk 2006.
- Barends, S. (red.), *Het Nederlandsche Landschap. Een historisch-geografische benadering*, Utrecht 1995
- Biotooprapport: 134 Venemansmolen / De Oude Molen, Venemansweg 7, Winterswijk (Molenbiotoopinventarisatie Gelderland 2009).
- website www.oudwinterswijk.nl
- website www.venemansmolen.nl
- website www.watwaswaar.nl

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Buyts Ballotstraat 1	Vrijstaande woning uit circa 1930, gebouwd in traditioneel-zakelijke trant, op een ruim perceel op de hoek van de Wooldseweg en de parallelweg van de Rondweg Zuid (Buyts Ballotstraat). De woning heeft één bouwlaag en een mansardedak met de nok haaks op de voorgevel, gedekt met pannen. Bakstenen gevels met siermetelwerkdetails boven de vensters. Deze hebben houten kozijnen en ramen, deel met luiken bij de onderramen. De woning is in hoofdvorm en details vrij goed behouden gebleven en onlangs gerenoveerd. Markante situering, maar maakt geen deel uit van het ensemble woningen in het bebouwingslint langs Wooldseweg en omgeving.	0	++	+	+	+	P
	Eekelerweg 8	Kleine hallehuisboerderij "Steenkamp", vermoedelijk uit de periode rond 1900 en in naam verwijzend naar de baksteenindustrie ter plaatse. In 1940 is het pand intern verbouwd in opdracht van de landbouwer H.J.J. Vonk. Later vonden modernisering plaats aan de gevelopeningen. In hoofdvorm goed behouden gebleven. Het pand verwijst als één van de weinige objecten in deze omgeving naar de agrarische voorgeschiedenis van het gebied. Het pand is van het type hallehuis met middenlangsdeel, heeft één bouwlaag en een zadeldak, met wolfeind boven de achtergevel. In deze achtergevel in het midden een voormalige deeldeuropening, thans met nieuwe invulling.	+	0	++	+	+	P
	Eekelerweg 10-12	Deze dubbele arbeiderswoning is in 1934 gebouwd in opdracht van de NV Stoom-, Steen- en Pannenfabriek De Vlijt (Gebroeders Lindeman), naar ontwerp van de architecten J.J. Post en Zn in een voor de bouwtijd markante traditioneel-zakelijke stijl. De dubbele woning (twee-onder-één-kap) heeft één bouwlaag en een dwars zadeldak, gedekt met rode gotische pannen. De gevels zijn gemetseld in helrode baksteen in halfsteens verband, met een plint van gesinterde steen. Waarschijnlijk gaat het om een eigen baksel van De Vlijt. De woning is in hoofdvorm gaaf gebleven. Vensters en ingangen zijn thans dichtgetimmerd. Van cultuurhistorisch belang als onderdeel van het historische ensemble rond De Vlijt.	+	0	++	+	+	P

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Eekelerweg zn	Aan weerszijden van de ingang van het beukenlaantje tussen Eekelerweg en Misterweg bevindt zich een natuurstenen paaltje (vijfzijdig), vermoedelijk van basalt. De paaltjes ogen 19 ^{de} -eeuws, maar herkomst en functie is niet helemaal duidelijk. Mogelijk dienden ze als schamppaal voor verkeer door het smalle beukenlaantje.	0	0	+	++	++	P
								
	Golsweg 10	Gebouwd als arbeiderswoning in 1921, in opdracht van J.W. Muller, spoorbeambte. De ontwerper is niet bekend. Aan de achterzijde van het huis bevindt zich een aanbouw met daarin oorspronkelijk een varkenshok. Het pand is een voorbeeld van een traditionele arbeiderswoning uit de periode rond 1920, uitgevoerd in een sobere traditioneel-zakelijke trant. De hoofdvorm is gaaf gebleven, de details zijn deels gemoderniseerd. Het pand heeft één bouwlaag en een pannengedekt zadeldak met de nok haaks op de straat. Symmetrisch ingedeelde voorgevel, oorspronkelijk met de ingang in de middenas, thans een venster. Bakstenen gevels. Onderdeel van de markante lintbebouwing van de Golsweg.	+	0	+	+	0	B

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Golsweg 14-16	Dubbel woonhuis, in 1929 gebouwd in opdracht van de arbeider J. Leemkuil, naar ontwerp en uitgevoerd door de timmerman-aannemer Jet Stermerdink uit Winterswijk. De woningen hadden aan de achterzijde een uitbouw met bijkeuken en een varkenshok. De dakkapellen zijn een recente toevoeging. Het pand is een voorbeeld van een traditionele dubbele arbeiderswoning uit de periode rond 1930, uitgevoerd in een voor de bouwtijd opmerkelijke ouderwetse trant. De hoofdvorm is gaaf gebleven, de details zijn grotendeel gemoderniseerd. Het pand heeft één bouwlaag en een pannengedekt schilddak met de nok evenwijdig aan de straat. Symmetrisch ingedeelde voorgevel, met centraal een portiek met de beide voordeuren. Bakstenen gevels. Onderdeel van de markante lintbebouwing van de Golsweg.	+	0	+	+	0	B
	Golsweg 18	Woonhuis, in 1930 gebouwd in opdracht van de fabrieksarbeider D.J. Huitink, naar ontwerp van en uitgevoerd door aannemer G. te Brummelstraete in Winterswijk. Het pand is een voorbeeld van een traditionele arbeiderswoning uit de periode rond 1930, uitgevoerd in een sobere traditioneel-zakelijke trant. De hoofdvorm is gaaf gebleven, de details zijn deels gemoderniseerd. Het pand heeft één bouwlaag en een pannengedekt mansardedak met de nok haaks op de straat. Voorgevel met ingang onder luifel en een erker. Bakstenen gevels. Onderdeel van de markante lintbebouwing van de Golsweg.	+	0	+	+	0	B
	Industrierweg 1	Houtopslagloods uit 1957, gebouwd bij de destijds al bestaande timmerfabriek van de firma H.J. Slotboom. Getekend door J.B. Beernink. De lange loods heeft achter de getoogde bakstenen voorgevel een gebogen dak met twee lichtkappen. In de voorgevel een dubbele schuifdeur onder een latei. In hoofdvorm en uitstraling markant voorbeeld van sobere bakstenen bedrijfsarchitectuur uit de vroegnaoorlogse periode.	+	0	++	+	+	P

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Industrieweg 1 (naast)	In 1957 gebouwde en in 1962 verlengde zogenaamde Romneyloods, in opdracht van de NV Apparatenfabriek voor lucht- en warmtetechniek C. Kappers. Het oudste deel was geplaatst als semipermanenteopslagloods. Het gebouw bestaat uit gebogen spanten, waarover gegolfd staalplaat is gespannen. De gevel aan de Parallelwegzijde is eveneens voorzien van golfplaat. In de ronding van de kap zijn rechthoekige panelen met kunststofgolfplaat aangebracht als lichttoetreding. Markant voorbeeld van goedkope en snelle utiliteitsbouw uit de vroegnaoorlogse periode. Enige samenhang met het cluster bedrijfsgebouwen uit deze periode in de omgeving Industrieweg-Parallelweg.	+	0	++	+	+	P
	Industrieweg 4	Timmerfabriek van de firma H.J. Slotboom, vermoedelijk uit 1956-1957 en bestaande uit een voorbouw met kantoorruimte en een daarachter gelegen werkplaats. De voorbouw is vormgegeven in typisch vroegnaoorlogse shakehandstrant. Het pand heeft twee bouwlagen en een plat dak met flink overstek, gevels van gele baksteen en gevelopeningen met brede roedenramen. Rechts een uitgebouwde ingangspartij. In de voorgevel bevindt zich ook een bedrijfsingang, waarboven in oude belettering de naam van het bedrijf. In hoofdvorm gaaf bewaard, maar de details zijn vernieuwd. Vooral van belang als onderdeel van een ensemble bedrijfsgebouwen uit de periode rond 1950, destijds gebouwd aan de nieuw aangelegde Industrieweg en als herinnering aan de industriële ontwikkeling van Winterswijk in de periode kort na de Tweede Wereldoorlog.	+	+	+	-	0	B
	Industrieweg 6-8	Bedrijfsgebouw, bestaande uit een kantoor en magazijn aan de voorzijde, en een grote diepe werkplaats aan de achterzijde, gebouwd voor de Machinefabriek fa. G. Buunk en Zn, naar ontwerp van architectenbureau v.d. Schaaf uit Winterswijk. Het voorste deel dateert uit de vroege jaren '50, het achterste werd in 1959 toegevoegd. In hoofdvorm en uitstraling redelijk goed behouden gebleven voorbeeld van vroegnaoorlogse bedrijfsarchitectuur in zogenaamde shakehandstrant. De entree is sterk gemoderniseerd. Vooral van belang als onderdeel van een ensemble bedrijfsgebouwen uit de periode rond 1950, destijds gebouwd aan de nieuw aangelegde Industrieweg en als herinnering aan de industriële ontwikkeling van Winterswijk in de periode kort na de Tweede Wereldoorlog.	+	+	+	0	0	B

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Industrieweg 10-14	Reeks van vier industrieloosden, waarvan de eerste drie in 1949 zijn gebouwd door de Stichting Industrieloosden, waarin de gemeente Winterswijk en de gieterij Ubbink deelnamen. Gebouwd met Marshallhulp. De eerste steen is gelegd door burgemeester J. Kneppelhout. In de jaren '40 is een vierde loods toegevoegd. Eén van de gebruikers was de NV Apparatenfabriek voor lucht- en warmtetechniek C. Kappers. In de jaren '50 en '60 volgden uitbreidingen naar achteren. De geschakelde loosden hebben bakstenen gevels en gebogen adfaltdaken. Voorgevels met centrale ingangen en vensterreeksen aan weerszijden. Bijzonder en overwegend goed bewaard voorbeeld van van vroegnaoorlogse bedrijfsarchitectuur in zogenaamde shakehandstrant. Tevens van belang als onderdeel van een ensemble bedrijfsgebouwen uit de periode rond 1950, destijds gebouwd aan de nieuw aangelegde Industrieweg en als herinnering aan de industriële ontwikkeling van Winterswijk in de periode kort na de Tweede Wereldoorlog.	+	+	++	+	++	P
	Koningsweg 44	Traditionele plattelandswoning, oorspronkelijk met stal aan de achterzijde, uit de periode rond 1900-1910, gebouwd in sobere traditionele trant. De woningen is in hoofdvorm goed behouden gebleven, maar het achterhuis is deels vernieuwd. Het pand heeft één bouwlaag en een pannengedekt zadeldak met de nok haaks op de voorgevel. Bakstenen gevels. De symmetrisch ingedeelde voorgevel heeft centraal de hoofdingang, met vensters aan weerszijden. Boven de gevelopeningen gemetselde segmentbogen met wit geschilderde geboorte- en sluitstenen. Het pand is het enige restant van de historische bebouwing langs de Koningsweg en neemt hierdoor en door de opvallende naar voren geschoven positie een beeldbepalende plaats in.	0	+	+	+	+	P

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Misterweg 167	Woonhuis, in 1952 gebouwd in opdracht van B.G. Lindeman van Steenfabriek De Vlijt, naar ontwerp van architectenbureau V.d. Schaaf uit Winterswijk. Vermoedelijk betreft het een bazenwoning. Het pand is uitgevoerd in traditioneel-zakelijke trant en in hoofdvorm en details goed behouden gebleven. Er zijn twee bouwlagen en een pannengedekt zadeldak met dakoverstek. Links een eenlaags aanbouw met zadeldak. Gevels van basteen, met diverse markante details. Aardig voorbeeld van een middelgrote vrijstaande woning uit de vroegnaoorlogse periode, vooral ook van belang in samenhang met de geschiedenis van de bekende steenfabriek De Vlijt, op welks terrein de woning ligt	+	0	++	++	+	P
	Misterweg 169	Het betreft het vroegere woonhuis van J.W.R. Lindeman van Steenfabriek De Vlijt. In 1909 liet hij een al bestaand huis (laatste kwart 19 ^{de} eeuw) vooral intern vrij ingrijpend verbouwen naar ontwerp van de bouwmeester H. van der Schaaf. Het pand is uitgevoerd in eclectische trant met bakstenen gevels en wit gepleisterde hoeklisenen en decoratieve bogen boven de vensters. De voorgevel heeft een gepleisterde middenrisaliet met hoofdentree en een dakhuis met steekap naar het forse pannengedekte schilddak. Het pand is in hoofdvorm en details goed behouden gebleven en een fraai voorbeeld van een representatieve directiewoning uit de late 19 ^{de} eeuw. Van historisch belang in samenhang met de geschiedenis van de bekende steenfabriek De Vlijt, op welks terrein het stond. Bij het pand bevond zich ook een kleine boerderij. Uit 1924 dateert een plan om dit te vergroten met een forse paardenstal. In 1913 was al een koetshuis gebouwd. Deze gebouwen bestaan niet meer. Het huis is bereikbaar via een statig bomenlaantje.	+	++	++	++	++	H

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Misterweg 175	Dit complexje bestaat uit een in 1937 naar ontwerp van de architecten J.J. Post en J.J. Post jr. gebouwd café-woonhuis (rechts) en een in hetzelfde jaar tot schuur verbouwde oudere bouwsubstantie (boerderij), waarvan het voorhuis is afgebroken. De opdracht kwam van J.W. ten Damme, caféhouder. Beide panden zijn in hoofdvorm goed behouden gebleven, maar het café is overigens sterk gewijzigd. De schuur, slechts een restant van het oorspronkelijke, 19 ^{de} -eeuwse gebouw, bezit nog enkele bijzondere details, zoals de gevelopeningen in de zijgevel. Het verwijst naar de agrarische voorgeschiedenis van het gebied.	+	+	+	0	+	P
	Parallelweg 48 N01	Transformatorhuisje van de Provinciale Gelderse Electriciteits Maatschappij, in 1966 gebouwd volgens vaak voorkomend standaardtype uit die periode. Het gebouwtje heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met mastiekdekking. In quasi handvormsteen gemetselde gevels met stalen deuren onder rollagen. Gevelsteentje met PGEM in de noordwestgevel. Het gebouwtje is in gave staat behouden gebleven.	0	0	++	+	0	B
	Parallelweg 64-66	Vanaf begin jaren '80 van de 19 ^{de} eeuw werden herhaaldelijk plannen ingediend voor de bouw van een woonhuis, winkel- en bierhuis op deze plek, door eerst Gerrit Jan Beskers (houthandelaar) en later Jan Berend Beskers (winkelier) en J.H. Beskers (kastelijn. De definitieve vergunningaanvraag voor het thans nog bestaande gebouw dateert vermoedelijk uit 1901 en bestaat uit een gedeeltelijke nieuwbouw en aanpassing van een ouder cafégedeelte (afgaande op het bouwdoossier). In 1905 wordt hierachter nog een woning en caféruimte toegevoegd, ter plaatse van door brand vernielde woningen, aldus het bouwdoossier. In 1946 is het gedeelte rechts tot woonhuis verbouwd.	++	++	++	++	++	H

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Parallelweg 68-70	Dit dubbele woonhuis dateert van het einde van de 19 ^{de} eeuw. In 1903-1904 is het door de toenmalige eigenaar, J.H. te Riet ("Scholten") hersteld, waarbij nieuwe goten, windveren en ramen zijn aangebracht. In 1927 is, in opdracht van de nieuwe eigenaar J. Th. Nijenhuis, taxateur, een derde woning ingebouwd. Het pand is gebouwd in een sobere traditionele trant en in hoofdvorm en details goed behouden gebleven. Het heeft één bouwlaag en een fors pannengedekt met de nok evenwijdig aan de voorgevel, doorbroken door markante dakhuizen boven de ingangsportieken in de voorgevel. De gevels zijn wit geschilderd. Vormt een zeer markant ensemble met het naast gelegen horecagebouw Parallelweg 64-66.	++	+	++	++	++	H
	Parallelweg 76	Het betreft een eenvoudige plattelandswoning, oorspronkelijk waarschijnlijk met een stal aan de achterzijde, rond 1900 gebouwd in traditionele trant. Het pand is in hoofdvorm goed behouden gebleven. Het pand heeft één bouwlaag met een pannengedekt zadeldak met de nok haaks op de voorgevel. De gevels zijn van baksteen met gepleisterde plint. In de voorgevel gevelopeningen met roedenramen en luiken.	0	+	++	+	+	P
	Parallelweg 102	In 1934 gebouwde woning voor de gepensioneerde ambtenaar van de Nederlandse Spoorwegen N. v.d Henst. Architect niet bekend. Het betreft een vrijstaande kleine middenstandswoning in traditioneel-zakelijke trant, in hoofdvorm en details vrij goed behouden gebleven. Het pand heeft één bouwlaag en een pannengedekt zadeldak met overstekken en een grote schoorsteen op het rechter schild. Bakstenen gevels met houten ramen. Markante ligging op hoekperceel, onderdeel van de lintbebouwing aan de Parallelweg.	+	+	++	+	+	P

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Venemansweg 14 (Technopark 14)	Bescheiden kleine boerderij uit de jaren '30 van de twintigste eeuw, gebouwd in traditionalistische trant. Het pand heeft de hoofdvorm van een hallehuisboerderij, één bouwlaag en een met rode pannen gedek zadeldak met wolfeinden boven voor- en achtergevel. De gevels zijn gemetseld in baksteen met houten kozijnen en ramen. De ingang bevindt zich centraal in de oorgevel in een ondiep portiek.	+	0	+	+	+	P
	Wooldseweg 14-16	Nr. 14 is in 1904 gebouwd als woning voor N. van der Henst, ladingmeester in Winterswijk. Nr.16 is in dezelfde periode gebouwd voor de schilder J. Berkus. Dit pand had oorspronkelijk een zelfde dakkapel op het voorschild als nr. 14. Beide panden zijn markante voorbeelden van traditionele woonhuisbouw uit de periode rond 1900, waarbij de voorgevelsverbijzonderd zijn door decoratieve details als speklagen en vensterbogen in gekleurde baksteen. De symmetrisch ingedeelde voorgevel hebben een centraal geplaatst portiek met voordeur, en hierboven een dakhuis (bij nr. 16 vervangen door een brede dakkapel). De panden hebben één bouwlaag en een fors pannengedekt schilddak met de nok haaks op de voorgevel. In hoofdvorm en veel details goed behouden gebleven en tevens van belang vanwege de beeldbepalende ligging in een reeks eenvoudige historische woningen in lintbebouwingsstructuur.	++	+	++	+	+	P
	Wooldseweg 18-22	Drie eenvoudige, merendeels gewijzigde kleinschalige woningen uit het begin van de 20 ^{ste} eeuw, vrijstaand, rooilijn aan de straat. De woningen zijn gebouwd in traditionele trant en vooral in hoofdvorm behouden gebleven. Ze zijn een markant onderdeel van de deels historische lintbebouwing van dit deel van de Wooldseweg. Ensemblewaarde voor de nrs. 14 en 16.	++	+	+	-	0	B

Foto	Adres	Karakteristiek	1	2	3	4	5	Waarde Zie kaart
	Wooldseweg 30-30a	Eenvoudige kleinschalige dubbele arbeiderswoning uit het begin van de 20 ^{ste} eeuw, gebouwd in traditionele trant. Het pand is vooral in hoofdvorm goed behouden gebleven, de detaillering is grotendeels vernieuwd. Oorspronkelijk bevonden de ingangen zich in de voorgevel. Het pand heeft één bouwlaag en een fors, met rode muldenpannen gedekt schilddak met de nok haaks op de voorgevel. Bakstenen gevels met gepleisterde plint. Gemetselde bogen boven de gevelopeningen in de voorgevel. Vooral van belang vanwege de beeldbepalende ligging in een reeks eenvoudige historische woningen in lintbebouwingsstructuur.	+	0	+	0	0	B
	Wooldseweg 32-34	Eenvoudige kleinschalige dubbele arbeiderswoning uit het begin van de 20 ^{ste} eeuw, gebouwd in traditionele trant. Het pand is vooral in hoofdvorm goed behouden gebleven, de detaillering is grotendeels vernieuwd. Oorspronkelijk bevonden de ingangen zich in de voorgevel. Het pand heeft één bouwlaag en een fors, met moderne pannen ongelijk zadeldak met de nok evenwijdig aan de voorgevel. Bakstenen gevels met gepleisterde plint, deels met hout beklede zijgevels. Gemetselde bogen boven de gevelopeningen in de voorgevel. Vooral van belang vanwege de beeldbepalende ligging in een reeks eenvoudige historische woningen in lintbebouwingsstructuur.	+	0	+	-	0	B
	Wooldseweg 58-60	In opdracht van de familie Oonk in 1929 na brand gedeeltelijk herbouwde boerderij "De Vree", naar een traditioneel ontwerp van architect J.J. Post uit Winterswijk. Het betreft een T-boerderij met een dwars geplaatst bakstenen voorhuis met schilddak, en een haaks hierop staand bedrijfsgedeelte met middenlangsdeel en zadeldak. De voorgevel heeft gevelopeningen met gemetselde bogen met wit geschilderde geboorte- en sluitstenen, uren ramen en luiken. De boerderij is in hoofdvorm en detaillering goed behouden gebleven en is met de erfbeplanting een belangrijke verwijzing naar het agrarische verleden van het plangebied. Overigens staat de boerderij aan de rand van het plangebied, grenzend aan het agrarische gebied ten zuidoosten van de Wooldseweg, waarmee het samenhang vertoont.	+	++	++	++	++	H

